

تأثیرات پیوندهای روستا - شهری با تأکید بر تحولات اقتصادی در نواحی پیراشهری سنندج

پذیرش نهایی: ۱۴۰۰/۰۲/۱۸

دریافت مقاله: ۱۳۹۹/۱۱/۱۲

صفحات: ۱۴۴-۱۳۱

رحمت‌الله بهرامی؛ استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه پیام‌نور، تهران، ایران.

چکیده

سکونتگاه‌های روستایی، به‌عنوان جزئی از نظام‌های جغرافیایی، همواره در ابعاد فضای اقتصادی، اجتماعی و کالبدی در حال تغییر و تحول‌اند. دانش جغرافیا روابط دوسویه شهر و روستا را براساس اصل علیت تبیین می‌کند. پژوهش باهدف بررسی اثرات پیوند شهر و روستا با تأکید بر تحولات اقتصادی در نواحی پیراشهری سنندج می‌پردازد. روش توصیفی-تحلیلی از نوع کتابخانه‌ای و میدانی (پرسشنامه) است. جامعه آماری شامل ۱۱ روستای پیرامونی شهر سنندج با ۸۱۱۷ خانوار که حجم نمونه ۳۶۷ پرسشنامه‌ای براساس کوکران تهیه گردید. پرسشنامه در ابعاد اقتصادی و در طیف لیکرت با ۹ گویه شناسایی و ضریب آلفای کرونباخ ۰/۷۴۴ به دست آمد. برای صحت سؤالات پرسشنامه (روایی) از دیدگاه و نظرات ۱۵ نفر از متخصصان برنامه‌ریزی روستایی و رشته اقتصاد کشاورزی استفاده شده است. در تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS شاخص‌های آماری گرایش به مرکز (میانگین، انحراف معیار، واریانس) و نرم‌افزار GIS برای ترسیم اثرات پیوندهای شهر و روستا استفاده شده است. نتایج نشان داد گرچه همه گویه‌ها دارای ضریب تأثیر مثبتی داشته اما چهار گویه جریان کالا و خدمات، بورس‌بازی زمین، اشتغال‌زایی، سرمایه‌گذاری در بخش باغات و خانه‌داری دارای ضریب تأثیر بیشتری داشته‌اند. نتایج نشان داد روستاهای بابرز، قلیان، دوشان و آساوله بیشترین تعاملات و پیوند با شهر سنندج داشته‌اند. نتایج نشان داد پیوند شهر و روستا و الحاق برخی روستاها با شهر سنندج در نتیجه توسعه فضایی-مکانی این شهر بوده است.

واژه‌های

کلیدی:

پیوندهای روستا - شهری، تحولات اقتصادی، پیراشهری، سنندج.

سکونتگاه‌های انسانی تحت تأثیر عوامل و نیروهای فضا ساز، همواره با تأثیرپذیری از فرآیندهای درونی و بیرونی مختلف، در حال تغییر و تحول‌اند. سکونتگاه‌های روستایی، به‌عنوان جزئی از نظام‌های جغرافیایی که خود متشکل از اجزایی مرتبط به یکدیگرند، متأثر از موقعیت و جایگاه مکانی-فضایی، نحوه تعامل با ارتباط درونی و بیرونی در مقیاس محلی، منطقه‌ای و ملی خود، در گذر زمان همواره دستخوش تحولاتی از لحاظ اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی و کالبدی شده‌اند (رضوانی، ۱۳۹۱: ۹۰). به‌عبارتی دیگر تغییر و تحولات در ابعاد مختلف در بستر مکان و در گذر زمان شکل می‌گیرد و هر فضای جغرافیایی به‌عنوان یک واقعیت مکانی نه‌تنها تحت تأثیر نیروها و عوامل درونی بلکه از نیروها و عوامل بیرونی نیز متأثر می‌شود (سعیدی، ۱۳۷۷: ۳). نقش شهرها در توسعه روستایی از طریق پیوندها و مناسبات روستایی- شهری تحقق می‌یابد، مناسبات میان روستا-شهرها هم تغییرات شهری و هم تغییرات روستایی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. روابط بین مراکز شهری و مناطق روستایی اطراف شامل جریان مردم، کالاها، پول و اطلاعات به همراه دیگر مبادلات اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی می‌شود (خوبفکر برآبادی و قریشی، ۱۳۹۱: ۱۲۰). جریان‌های فضایی متفاوتی بین مادر شهرها و سکونتگاه‌های پیرامون وجود دارد. این جریان‌ها، بسیاری از تحولات را در روستاها شکل داده‌اند (سعیدی، ۱۳۸۳: ۶۲). از این رو، سکونتگاه‌های روستایی خواه‌وناخواه در معرض دگرگونی‌هایی قرار دارند که اغلب منشأ بیرونی دارد و بیرون از عرصه‌های روستایی شکل می‌گیرد و جلوه‌های گوناگون این دگرگونی-ها در عرصه‌های روستایی به‌صورت مختلف و در زمینه‌های متنوع ظهور پیدا می‌کند (طالشی و دیگران، ۱۳۹۸: ۸۰). امروزه یکی از مهمترین مباحث توسعه پایدار شهری، پایداری روستاهای پیراشهری است، به گونه‌ای که در پی حل مسائل و مشکلات محیطی، اجتماعی و اقتصادی در شهرها بر ضرورت رسیدن به توسعه‌ی پایدار تأکید می‌شود.

پیرامون شهر و پیرامون، نظریاتی مطرح شده‌اند. از مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به نظریه راندینلی اشاره کرد که اساس این نظریه به‌منظور آرایش فضایی-مکانی و توازن منطقه‌ای بر توسعه شهرهای کوچک پیرامون روستاها تأکید دارد. دوم نظریه شبکه منطقه‌ای است. داگلاس (۱۹۹۸). راهبرد شبکه منطقه‌ای در چارچوب پیوندهای روستایی-شهری، در پی تحقق توسعه یکپارچه عرصه‌های شهری و روستایی و کاهش فقر از طریق افزایش توان اقتصاد محلی در شبکه‌ای از ارتباطات با اقتصاد منطقه‌ای، ملی و جهانی است (دانشپور، ۱۳۸۵: ۳). در این راستا تأکید بر به‌کارگیری منابع محلی در روند توسعه است (افراخته، ۱۳۹۱: ۳۹). مفهوم شبکه منطقه‌ای به ظرفیت‌های محلی برای نظم دهی به فعالیت‌های شهری-روستایی و بر تأمین زیرساخت‌های هر دو سکونتگاه‌های شهری و روستایی تأکید کرده است (Clark, 1985). در این رویکرد جریان‌های شامل افراد، سرمایه، کالا، اطلاعات، نوآوری فناوری و مانند آن است که در شرایط مناسب می‌توانند موجبات همبستگی و پیوندهای روستایی-شهری را فراهم سازد (طالشی و همکاران، ۱۳۹۸: ۸۲). نظریه دیگر در همین ارتباط، "پویش ساختاری-کارکردی است که توسط سعیدی (۱۳۹۱ و ۱۳۹۰) پایه‌ریزی شده است (طالشی و همکاران، ۱۳۹۸: ۲۵). در این پویش همه پدیده‌های جغرافیایی اعم از طبیعی-اکولوژیک و یا اجتماعی و اقتصادی، حاوی خصلت و قانون‌مندی‌های نظام‌ها (سیستم‌ها) هستند و از این رو، نظام‌ها عمل می‌کنند. هر نظام فضایی متشکل از مجموعه‌ای مرتبط از ساختارها و کارکردهای گوناگون است (سعیدی، ۱۳۷۷). عملکرد پیوندهای شهر-روستا در ممالک در حال توسعه ناگسسته و از کارکرد ضعیفی برخوردارند. این چالش هم از مدیریت شهری سرچشمه می‌گیرد و هم فقدان نظم فضایی سلسله‌مراتبی که توان پیوند بین شهر و روستا را تقویت کند. نکته مهم این‌که در پیوند شهر و

روستا، توجهی به عدالت اقتصاد کارکردی روستاها نشده بلکه کارکردها یکسویه به نفع نواحی شهری است که نهایتاً منجر به پدیده مهاجرت و به دنبال آن حاشیه‌نشینی شده است. این پژوهش، با الهام از نظریه ساختاری-کارکردی به بررسی روستاهای تعاملات و پیوندهای پیراشهری سنندج در ابعاد اقتصادی آن می‌پردازد.

مقصود از روستاهای پیراشهری در حوزه مطالعاتی، آن دسته از روستاهایی گویند که در فاصله ۲ تا ۹ کیلومتری شهر سنندج قرار دارند. این روستاها به‌نوبه خود شهر سنندج را از نظر تأمین نیروی کار، تولیدات محصولات باغی، بورس‌بازی زمین‌های اطراف شهر را متأثر و متقابلاً کارکردهای شهر سنندج در زمینه انتقال امکانات و خدمات، کالا و سرمایه‌گذاری در بخش مسکن، روستاهای پیرامونی را تحت تأثیر کارکردهای اقتصادی خود قرار می‌دهد.

شهرستان سنندج، به سبب تنوع شرایط ارتفاعی و ناهمواری، اقلیم مناسب و شبکه‌های رودخانه‌ای و سدقشلاق در ۹ کیلومتری آن، نه تنها از مستعدترین مناطق تولیدات کشاورزی بالأخص محصولات باغی استان کردستان به شمار می‌آید. بلکه همین تنوع ارتفاعات و وجود چشمه‌سارها در کنار روستاها، شرایط را برای توسعه و رونق گردشگری روستایی را فراهم آورده است. شهروندان برای گذران اوقات فراغت، باغ‌هایی پیرامون روستاها خریداری و خانه دومی برای خود (خانواده) برپا کرده‌اند. این‌گونه تعاملات شهر و روستا و دیگر فعالیت‌های اقتصادی مانند جریان سرمایه و انتقال کالا و خدمات، موجب پویایی اقتصاد روستاها گردیده و چه‌بسا سبک و سیاق بافت مسکونی روستاهای پیرامونی همانند بافت شهری در آمده است. در گذشته نه‌چندان دور روستاهای پیرامون شهر سنندج، دارای اقتصاد دامداری بودند، امروزه به دلیل خشکسالی‌های پی‌درپی و بالا بودن هزینه نگهداری دام و سختی کار دامداری، همچنین وجود تحریم‌های اقتصادی، تورم و گسترش فقر در کنار ضعف مدیریت منابع انسانی، زمینه تغییرات و تحولات را در سطح روستاها پدید آورده با این تفاوت در روستاهای پیرامون شهر سنندج تغییر کاربری اراضی، تغییر نوع معیشت، بورس‌بازی در بخش زمین از شدت بیشتری به خود گرفته است. به عبارتی تغییرات در چشم‌اندازهای اقتصادی در این نواحی بیش از سایر نواحی روستایی ملموس و محسوس است. براین اساس به نظر می‌رسد عامل اقتصادی بیش از عوامل اجتماعی، سیاسی و فرهنگی زمینه تغییرات در ساختار کارکردی روستاهای پیرامونی و فضای شهری پدید آورده است. اهمیت این رویکرد اقتصادی از آنجاست که مانوئل کاستلز اعتقاد دارد که تسلط نظام اقتصادی، اساس سازمان‌دهی فضایی را تعیین می‌کند و این فعالیت‌های اقتصادی هستند که سازمان‌دهی فضا را بر عهده دارند (افروغ، ۱۳۷۷).

مطالعات انجام گرفته در زمینه نواحی پیراشهری بیشتر با تأکید بر تحولات مکانی شهرها بر بافت فیزیکی و به‌اصطلاح تغییر کاربری اراضی انجام گرفته است. محمدی و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهشی درباره شناسایی و تحلیل اثرات خزش شهری بر وضعیت توسعه نواحی روستایی پیرامون، به این نتایج رسیدند که پدیده خزش شهری علاوه بر پیامدهای مثبت و محدود در بهبود وضعیت، موجب شکل‌گیری بحران‌های اجتماعی، اقتصادی و تخریب محیط طبیعی و مدیریتی-نهادی در مورد وضعیت روستاهای مورد مطالعه شده است.

حقیقی مطلق (۱۳۹۷) در مطالعات خود در مورد روستاهای پیراشهری شیراز به این نتیجه رسید که گسترش فیزیکی این شهر سبب پیامدها و دگرگونی‌های ساختاری-کارکردی فراوان در روستاهای پیرامون از جمله تغییرات گسترده در فعالیت‌های اقتصادی، محصولات تولیدی، محیط‌زیست، جمعیت، بافت و کالبد شده است. طالبی و حیدری (۱۳۹۶) در پژوهشی در مورد دگرگونی‌های کالبدی-فضایی سکونتگاه‌های روستایی ناحیه هشترود و نقش بازدارنده آن در شکل

گیری شبکه منطقه‌ای را مورد بررسی قرار دادند. صحنه و همکاران (۱۳۹۶) اثرات روابط شهر و روستا بر تحولات اقتصادی اجتماعی روستاهای آزادشهر را بررسی و به این نتایج رسیدند که روابط سبب تغییرات عمده در قیمت زمین و مسکن، کاهش مالکیت بومی و قطعه‌قطعه شدن اراضی شده است. قاسمی و نجفی (۱۳۹۹) در پژوهشی درباره واکاو و تحولات کالبدی-ادراکی روستاهای پیراشهری مهرآباد دماوند به این نتایج رسیدند که در بعد اجتماعی رشد پدیده شهر گرایی و تغییر نگرش روستائیان مهم‌ترین اثری است که رشد شهری در روستای مهرآباد به جای گذاشته است و در بعد اقتصادی عدم تعادل در اشتغال و کاهش درآمد و پس‌انداز روستائیان، اثر کالبدی حاصل از خزش شهری در روستای مهرآباد قانون‌گریزی و افزایش ساخت و ساز غیرمجاز بوده است و در بعد محیطی نیز تخریب منابع طبیعی و افزایش آلودگی‌های زیست‌محیطی را به همراه داشته است. کیایی و درویشی (۱۳۹۸) در پژوهشی تحت عنوان تحلیل پایداری اقتصادی-اجتماعی نواحی روستایی پیراشهری شهرستان گمیشان را به دودسته پایدار و ناپایدار تقسیم‌بندی کردند. جمشید زهی شه بخش و قنبری (۱۳۹۹) در مورد خزش شهری و تحولات کالبدی-فضایی سکونتگاه‌های پیراشهری زاهدان به این نتایج رسیدند که اثرات خزش شهری زاهدان و جریانات فضایی حاکم بر آن باعث تحولات کالبدی - فضایی در ابعاد مختلف (افزایش جمعیت، اندازه روستا و تحول در ساختار اشتغال و فعالیت) در نواحی روستایی پیراشهری گردیده است.

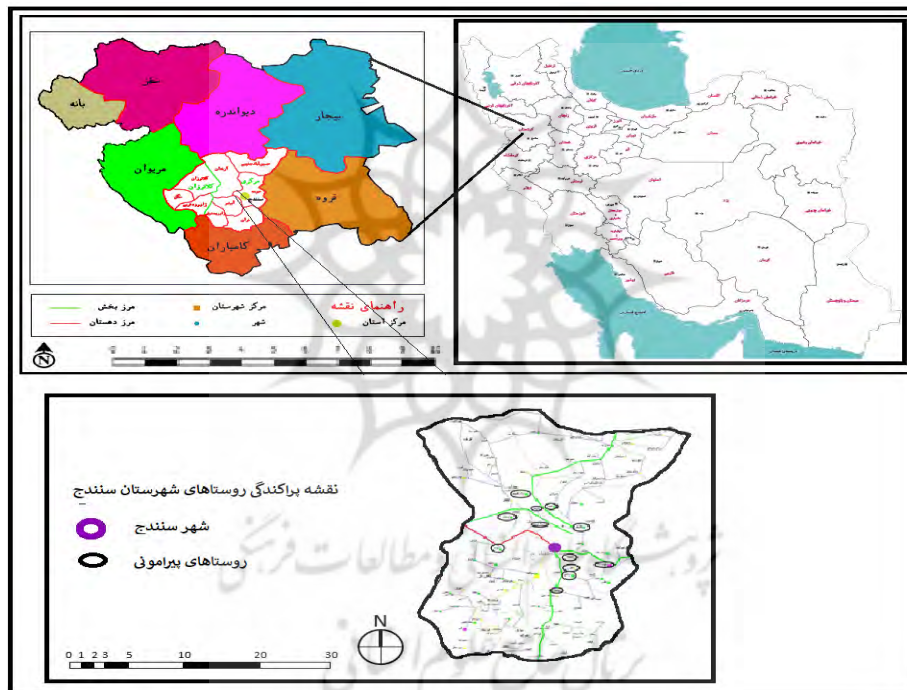
در بخش مطالعات خارجی (Zhou, 2019) در پژوهش ویژگی‌های مکانی فعالیت‌های جمعیت در روستاهای حومه شهر بر اساس تجزیه و تحلیل سیگنالینگ تلفن‌های همراه در منطقه روستانشین شین و هان نیو شهر چین پرداخته و نتایج نشان داد تغییرات جمعیت هر روستا و شدت ارتباط شهری آن تحت تأثیر مکان، صنعت و کاربری اراضی است. (Hlavacek et al: 2019) تأثیر حومه‌نشینی بر توسعه پایدار سکونتگاه‌ها در فضاهای پیراشهری لبیم در جمهوری چک با رویکرد زیست‌محیطی پرداخته و راه‌حل‌ها و روش‌های هوشمندانه‌ای برای انتقال شبکه فاضلاب و تصفیه‌خانه شهری به منظور حفظ کیفیت محیط‌زیست ارائه دادند. اهمیت بررسی ادبیات پژوهش در آن است که پژوهشگران را با دیدگاه‌ها، نظرات و روش‌های مرتبط با موضوع آشنا ساخته و از تجربیات علمی سایر محققین در زمینه روابط شهر با نواحی پیرامونی استفاده می‌گردد. بدین ترتیب پژوهش با رویکرد اقتصادی جریان سرمایه، کالا و خدمات و... که بیشتر زندگی و معیشت روستائیان و شهرنشینان را متأثر ساخته را مورد بحث می‌گذارد.

روش‌شناسی

پژوهش حاضر، از لحاظ هدف پژوهش کاربردی و از نظر شیوه گردآوری داده‌ها پژوهشی توصیفی-تحلیلی است. برای گردآوری داده‌ها و اطلاعات از مطالعات اسنادی (منابع آماری جهاد کشاورزی، سالنامه آماری و سرشماری سال ۱۳۹۵ و نقشه‌های روند توسعه فضایی-مکانی شهر سنندج) و برداشت‌های میدانی (پرسشنامه) استفاده شده است. جامعه آماری شامل تعدادی از ۱۱ روستا که در حوزه کارکردی-اداری شهر سنندج قرار دارند. از آنجائی که شکل شهر به صورت طولی است از این رو روستاهای حوزه سه دهستان انتخاب شده‌اند. جمعیت محدوده مطالعاتی ۸۱۱۷ خانوار است. حجم نمونه با استفاده از کوکران محاسبه و ۳۶۷ نفر بدست آمده است. پایایی پرسشنامه از آمار آلفای کرونباخ استفاده و عدد ۰/۷۴۴ بدست آمد که حکایت از مطلوبیت پایایی است (جدول ۲). برای تبیین روابط دوسویه شهر و روستا از منظر اقتصادی که ۹ گویه بوده، از نظرات ۱۵ نفر از متخصصان برنامه‌ریزی روستایی و رشته اقتصاد کشاورزی

استفاده شده است (جدول:۳). براین اساس پرسشنامه‌ای به شکل تصادفی در میان اهالی روستاها توزیع گردید. در توصیف و تحلیل نتایج پرسشنامه از نرم‌افزار SPSS22 (شاخص میانگین) استفاده و از نرم‌افزار Arc GIS برای ترسیم نتایج تحلیلی استفاده شده است.

شهر سنندج در ۵۴۰ کیلومتری تهران، در دامنه کوه آبدرد و در ارتفاع بین ۱۴۵۰ تا ۱۵۶۰ متری از سطح دریا قرار دارد. از نظر موقعیت جغرافیایی شهر سنندج در موقعیت جغرافیایی $35^{\circ}19'00''$ عرض شمالی قرار دارد. مساحت این شهر بالغ بر ۳۶۸۸ هکتار است (جعفری:۱۳۷۹). براساس مطالعات واحد اطلاعات اداره کل راه و شهرسازی استان کردستان، بیش از ۳۶ درصد از بافت شهر سنندج ناکارآمد است، از ۴۸۳۰ هکتار مساحت شهر سنندج بیش از ۱۲۳ هکتار آن دارای بافت روستایی، ۵۲۷ هکتار بافت شهری ناسازگار، ۲۲۰ هکتار بافت ناکارآمد میانی، ۱۸۲ هکتار بافت تاریخی و ۶۴۶ هکتار سکونتگاه‌های غیررسمی را شامل می‌گردد (واحد آمار و اطلاعات اداره کل راه و شهرسازی:۱۳۹۹).

شکل ۱. نقشه موقعیت جغرافیایی استان کردستان و شهر سنندج

جدول ۱. شاخص و گویه‌های اقتصادی روستاهای پیرامونی شهر سنندج

شاخص	گویه‌ها
اقتصادی	دسترسی به خدمات
	خرید باغ و ساخت خانه دوم
	جریان تولیدات محصولات باغی
	اشتغال‌زایی
	بورس‌بازی و قیمت زمین
	ایجاد رضایت و امنیت شغلی
	احساس رضایت از درآمد
	سرمایه‌گذاری
	قیمت مسکن

ماخذ: یافته‌های پژوهشی تالشی و همکاران، علی پور و همکاران

جمعیت روستایی نواحی پیراشهری

میانگین جمعیت روستایی کل کشور برابر با ۳۳۲ نفر، میانگین جمعیت روستایی استان کردستان برابر ۲۸۰ نفر و میانگین جمعیت روستایی شهرستان سنندج در سال ۱۳۹۵ برابر با ۳۰۲ نفر است (مرکز آمار ایران: ۱۳۹۵). میانگین جمعیت تعداد ۱۲ روستاهای پیراشهری سنندج بیش با ۲۵۳۵ نفر است. بررسی روند مهاجرت فرستی و مهاجرت‌پذیری روستاها طی سال ۹۵-۱۳۹۰ نشان می‌دهد که روستاهایی که در ضلع غربی شهر سنندج قرار و دارای موقعیت کوهستانی و کوهپایه‌ای می‌باشند، روند مهاجرت فرست بوده و بالعکس روستاهای بخش شرقی شهر سنندج نه تنها از جمعیت‌پذیری بالایی برخوردارند بلکه موجب ایجاد شهرک منفصل به نام شهرک نایسر شده است.

یافته‌های تحقیق

بررسی‌ها همان‌طوری که در جدول ۲ نشان داده شده است تمام پاسخگویان مرد، و پاسخگویان در گروه‌های سنی بین ۶۵+ تا ۲۰ سال که بیشترین گروه سنی ۵۰-۴۱ سال با ۳۱ درصد بوده است. از نظر سطح تحصیلات بیش از ۳۶ درصد بی‌سواد، ۲۸ درصد دیپلم و... داشته‌اند. از نظر شغلی بیش از ۵۲ درصد در فعالیت‌های خدماتی اشتغال داشته، ۳۲ درصد کشاورزی و ۱۶ درصد در کارهای اداری اشتغال داشته‌اند.

جدول ۲. توزیع پرسشنامه در میان خانوار روستایی

روستا	تعداد پرسشنامه	روستا	تعداد پرسشنامه
آرندان	۳۳	آساوله	۲۴
سراب قامیش	۵۶	ساتیله	۸
صلوت‌آباد	۷۲	نوره	۱۱
دوشان	۴۳	خشکه دول	۱۶
قلیان	۲۲	سرنجانه	۱۲
بابا ریز	۷۰	جمع کل	۳۶۷

جدول ۳. گروه های پاسخگو بر حسب سن، جنس و میزان تحصیلات

جامعه آماری پاسخ گو		
جنسیت	مرد	۳۶۷
	زن	-
گروه های سنی	۲۰-۳۰	۲۶ درصد
	۳۱-۴۰	۲۹ درصد
	۴۱-۵۰	۳۱ درصد
	+۵۱	۱۴ درصد
	بی سواد	۳۶ درصد
سواد	سیکل	۲۸ درصد
	دیپلم	۲۳ درصد
	بالای دیپلم	۱۳ درصد
شغل	کشاورزی	۳۲ درصد
	کارمند	۱۶ درصد
	خدماتی	۵۲ درصد

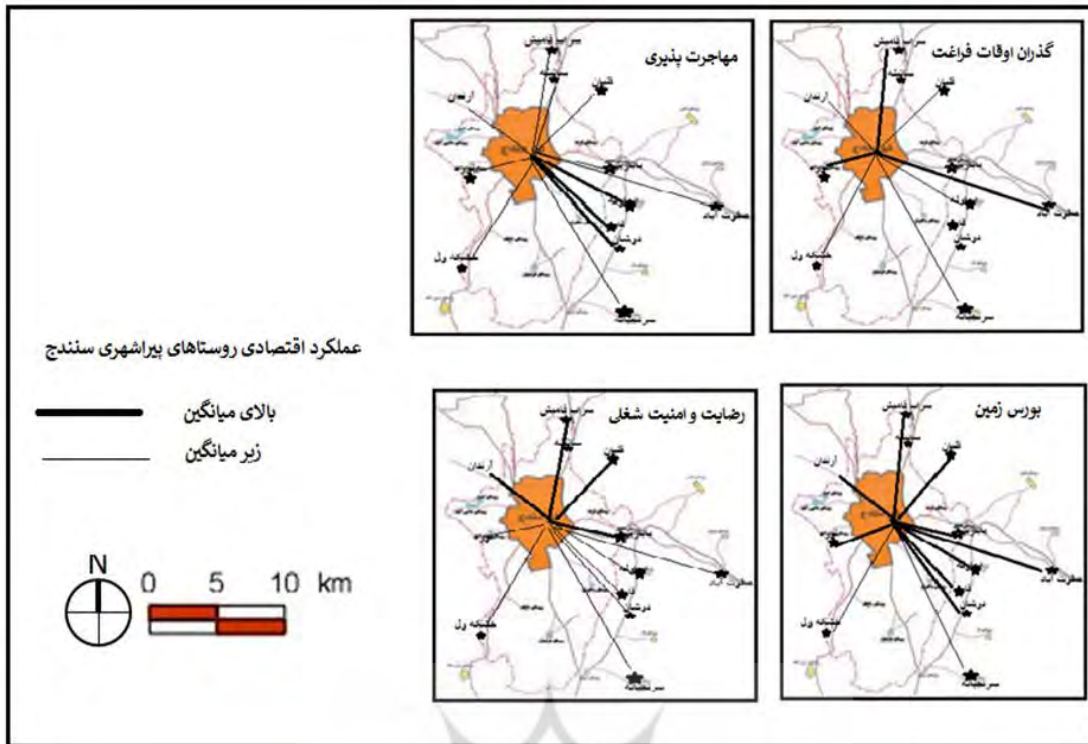
در مباحث نظری دو رویکرد مورد بحث قرار گرفته و در این بررسی به رویکرد دوم یعنی ساختاری-کارکردی در ارتباط با شرایط اقتصاد کشاورزی با تأکید بر تولیدات محصولات باغی در روستاهای پیرامونی شهر سنندج می پردازد. در این ارتباط چهار موضوع مهم در اولویت پرسشنامه قرار گرفته اول جریان سرمایه گذاری در بخش باغداری، دوم میزان تولیدات محصولات باغی، سوم مسائل مرتبط با اقتصاد زمین و بورس بازی های آن و چهارم بحث اشتغال و مهاجرت پذیری است. برای تبیین و تفهیم موضوعات مورد پژوهش با استفاده از نتایج پرسشنامه که در آن میانگین وزنی به عنوان معیار توانمندی معرفی شده، نتایج اثرات هریک از گویه ها در فضای GIS به صورت نقشه نمایش داده شده است.

بررسی میزان پاسخ گویی به گویه های دسترسی به خدمات، خانه دوم، تولید محصولات باغی و اشتغال زایی در روستاهای پیرامونی شهر سنندج بنا به توانمندی و ظرفیت هایی که در روستاها وجود داشته در شکل شماره ۲ نشان داده شده است. همان طوری که در شکل نشان داده شده معمولاً شهروندان برای خرید باغ و احداث خانه دوم، اولویت بر روستاهایی است که دارای چشم انداز جغرافیایی مطلوب، امنیت اجتماعی و باغ های مدرن است. از این رو روستاهای سراب قامیش در رتبه اول با میانگین وزنی ۳/۲۱، روستای صلوت آباد با میانگین وزنی ۳/۱۸، و روستای بابا ریز و قلیان با میانگین وزنی ۳/۱۲ در اولویت قرار گرفته اند. در گویه شرکت تعاونی اولویت بر مراکز دهستان ها از آن جمله صلوت آباد، سراب قامیش؛ بابا ریز و آرندان با میانگین وزنی به ترتیب ۳/۲۴، ۳/۲۰، ۳/۱۶، ۳/۱۴، است. در گویه تولیدات محصولات باغی روستای باباریز با میانگین وزنی ۳/۵۶، روستای سراب قامیش با ۳/۴۱، روستای قلیان با میانگین وزنی ۳/۲۲ بیشترین تولیدات محصولات باغی را داشته اند. در بخش اشتغال زایی روستای دوشان با میانگین وزنی ۳/۹۲ در جایگاه اول، روستای اساوله با ۳/۶۴ در جایگاه دوم و روستای قار با میانگین وزنی ۳/۴۸، روستای بابا ریز ۳/۳۸ و روستای سراب قامیش با ۳/۳۳ به ترتیب اولویت سطح اشتغال زایی را به خود اختصاص داده اند. نکته حائز

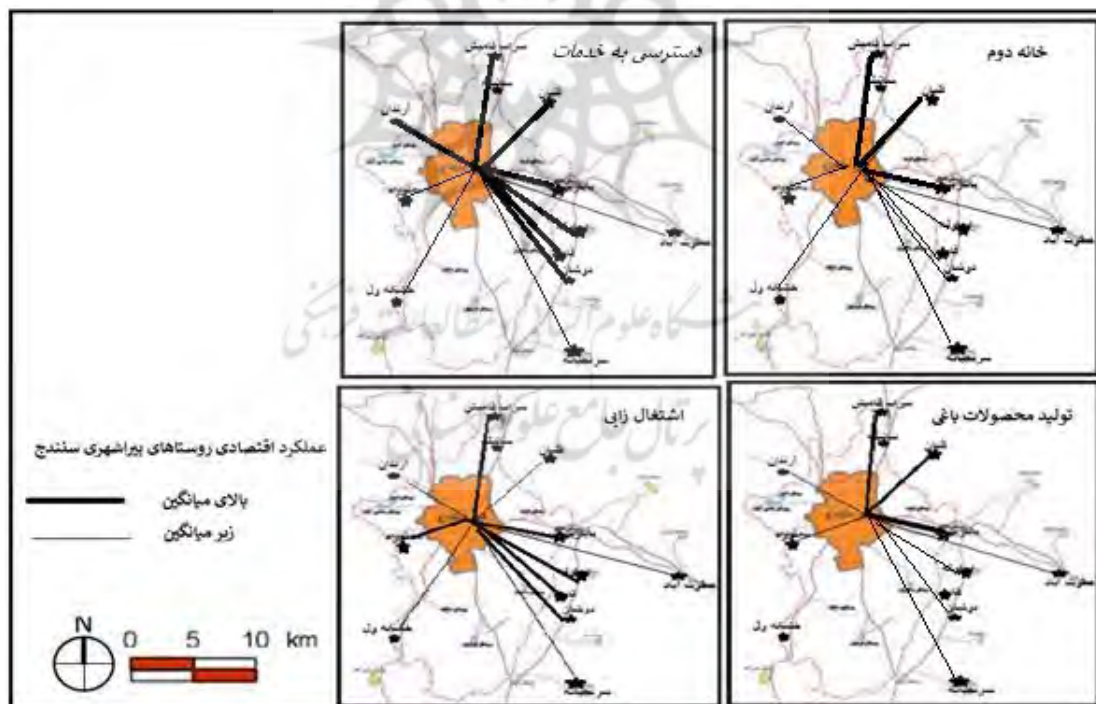
اهمیت در این ارتباط این که روستاهای اساوله، دوشان و قار به دلیل بعد فاصله نزدیک به شهر سنندج، نقش خوابگاهی را داشته از این رو تعداد شاغلین در این روستاها بیش از سایر نواحی پیرامونی بوده است اما روستاهای باباریز و سراب قامیش به دلیل شرایط مناسب کارکردی بر فعالیت باغداری به ترتیب در اولویت میانگین وزنی قرار گرفته هر چند سایر روستاها بستر توسعه اشتغالزایی وجود دارد اما در حد قابل توجه نبوده است.

در شکل ۴ تا ۲ نشان می‌دهد از نظر کارکردی مردم (شهروندان) برای گذران اوقات فراغت خود بر اساس نظرسنجی به ترتیب روستاهای سراب قامیش با میانگین وزنی ۳/۸۵، روستای صلوت آباد با میانگین وزنی ۳/۶۹ به ترتیب در اولویت بوم گردی و گذران اوقات فراغت بودند. سایر روستاها گرچه شهروندان برای گذران اوقات فراغت می‌رفتند اما سطح میانگین وزنی آن‌ها با روستاهای سراب قامیش و صلوت آباد به مراتب کمتر از حد میانگین بوده است. در گویه مهاجرت پذیری یافته‌ها نشان داد روستاهای دوشان، ۳/۶۸، روستای اساوله با ۳/۴۳ و روستای سراب قامیش با ۳/۱۱ به ترتیب در اولویت مهاجرت بودند. این روستاها همانطور در بخش اشتغالزایی اشاره شد به دلیل مسافت نزدیک با شهر سنندج و این که هزینه‌هایی مانند اجاره خانه در شهر خارج از توانایی مهاجرین بود، لذا مراکز پیرامونی به عنوان روستای خوابگاهی انتخاب شدند. روند مهاجرت طی پنج سال اخیر ۹۵-۱۳۹۰ نشان می‌دهد.

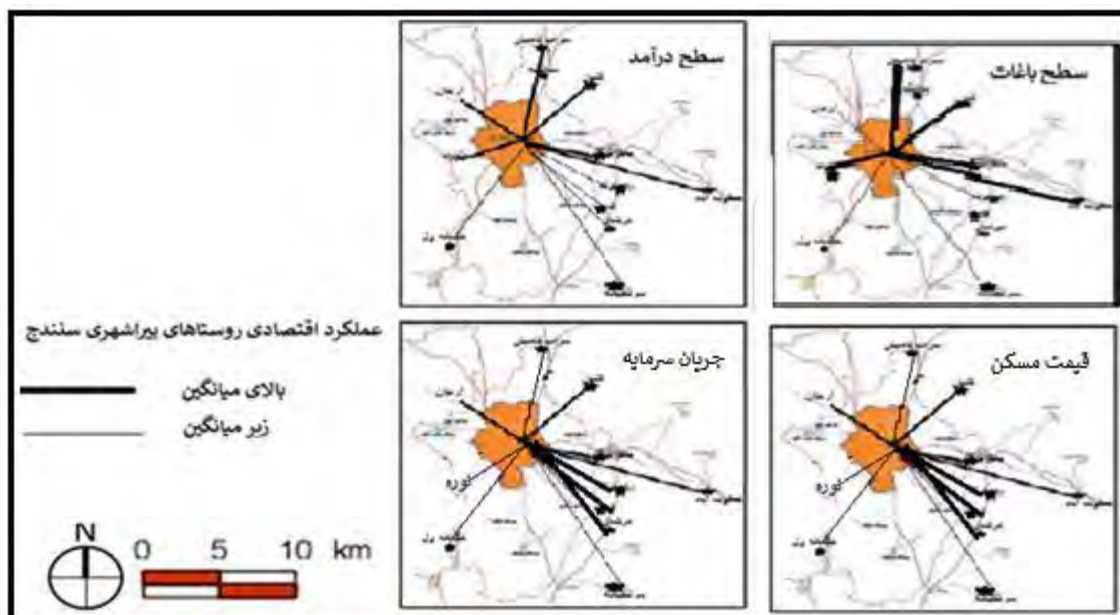
در گویه بورس‌بازی زمین و قیمت آن نتایج نظرسنجی نشان داد که روستای باباریز با میانگین وزنی ۳/۸۱، روستای دوشان با ۳/۷۶، روستای اساوله ۳/۷۴، روستای قاربا میانگین وزنی ۳/۶۶، روستای سراب قامیش با ۳/۵۲، روستای قلیان ۳/۳۴، روستای نوره با ۳/۲۶ و روستای آرنندان با ۳/۲۰ به ترتیب اولویت قیمت زمین روستاها به دلیل کثرت جمعیت و ضعف مدیریت شهری، بطور ناموزون در حال افزایش است. از نظر احساس رضایت و امنیت شغلی به ترتیب روستای باباریز با میانگین وزنی ۳/۶۶، روستای سراب قامیش با ۳/۵۱، قلیان با ۳/۴۲، آرنندان با ۳/۲۱ بوده است. از نظر گویه سطح زمین باغات روستایی نتایج از برداشت آمار جهاد کشاورزی شهرستان سنندج نشان داد که باباریز با میانگین ۳/۶۶، سراب قامیش با ۳/۶۰، روستای صلوت آباد با ۳/۳۲، روستای قلیان ۳/۲۹ و روستای نوره با ۳/۱۹ به مراتب بیشترین سطح باغستان را داشته‌اند. از نظر درآمد یکی از مهم‌ترین عامل‌های پیوند شهر و روستا را تقویت یا تضعیف می‌کند. از این رو نتایج نظرسنجی نشان داد روستای باباریز با میانگین وزنی ۴/۰۱، روستای سراب قامیش با میانگین وزنی درآمد ۳/۸۳، روستای صلوت آباد با میانگین وزنی ۳/۵۲، روستای قلیان با میانگین وزنی ۳/۵۱، روستای آرنندان با ۳/۳۱ به ترتیب بیشترین تا کمترین سطح درآمد در سطح میانگین داشته‌اند دیگر روستاها گرچه دارای درآمد باغی بوده‌اند اما عملکرد تولیدات محصولات باغی نقش تعیین‌کننده در درآمد آن‌ها نداشته است.

شکل ۲. پیوند روابط سکونتگاه‌های پیراشهری سنندج

شکل ۳. پیوند روابط سکونتگاه‌های پیراشهری سنندج

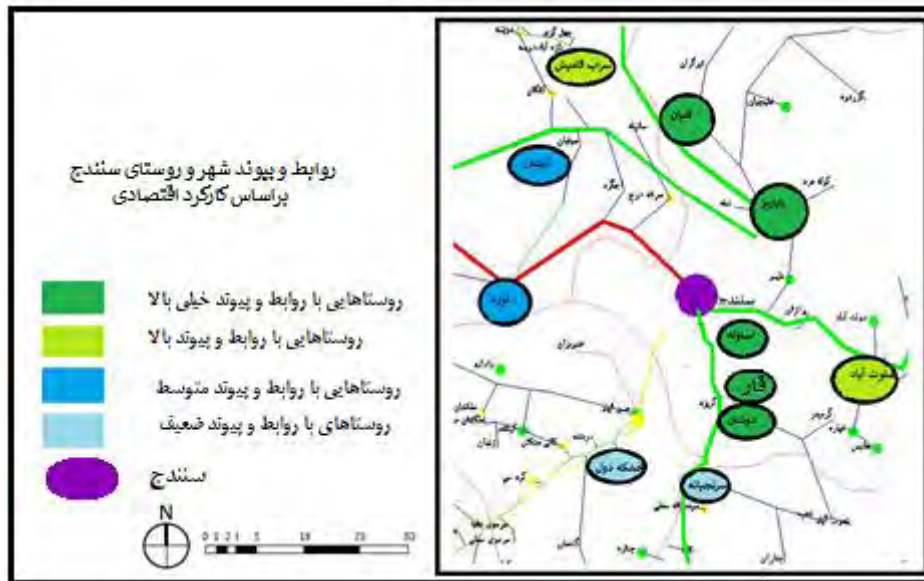

شکل ۴. پیوند روابط سکونتگاه‌های پیراشهری سنندج

نتایج نهایی نشان داد که روستاهای باباریز و قلیان بیشتر به دلیل موقعیت مناسب تولیدات کشاورزی بالأخص در زمینه باغات و نزدیکی آن‌ها به شهر سنندج از موقعیت ممتازی در روابط شهر و روستای سنندج برخوردارند. روستاهای دوشان، اساوله به دلیل نزدیکی با شهر سنندج محلی برای مأوی مهاجرین روستایی شده است. این روستاها عملاً جزو حوزه کارکردی شهر سنندج می‌باشند اما در تقسیمات سیاسی روستا محسوب می‌گردند. روند رشد جمعیت روستایی طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۰ نشان می‌دهد جمعیت آن‌ها حدود دو برابر افزایش یافته است. به‌طور کلی بررسی ساختار کارکرد اقتصادی روستاهای پیرامونی شهر سنندج متاثر از دو مؤلفه تعداد جمعیت و مسافت که خود تابعی از موقعیت اکولوژیکی می‌باشد، استفاده شده است. نتایج جمعیتی نشان می‌دهد روستاهایی که کمی بیشتر از سایر روستاها با شهر سنندج فاصله دارند، نقش مهاجرت فرستی داشته و در مقابل روستاهای هموار و نزدیک به شهر جاذب جمعیت بوده‌اند.

جدول ۴. روند رشد جمعیت روستایی طی سال‌های ۹۵-۱۳۹۰

نام روستا	۱۳۹۵	۱۳۹۰	تفاوت تغییر
سراب قامیش	۱۰۹۱	۱۷۶۲	-۶۷۱
آرندان	۲۱۰۶	۲۱۸۷	-۸۱
صلوت اباد	۳۲۱۵	۳۳۹۹	-۱۸۴
نوره	۸۳۲	۹۳۴	-۱۰۲
اساوله	۸۰۰۹	۳۳۸۲	۴۶۲۷
دوشان	۷۰۹۰	۴۰۸۵	۳۰۰۵
قار	۱۵۸۳	۱۳۸۶	۱۹۷
قلیان	۲۷۷۳	۱۸۳۱	۹۴۲
خشکه دول	۲۱۷	۱۶۲	۵۵
سرنجیانه سفلی	۶۸۳	۳۵۵	۳۲۵
باباریز	۲۱۳۰	۱۸۴۴	۲۸۶

شکل ۵. سطح بندی اقتصادی پیوند روستاهای پیراشهری سنندج

نتیجه گیری

تادهه اخیر رویکرد غالب در پیوند شهر و روستا، تقویت شهرهای کوچک جهت کنترل مهاجرت‌های روستایی مطرح بود، اما امروزه به دلیل شدت جریان‌ها، روابط و پیوندهای شبکه‌های شهری و روستایی شاهد تغییرات زمانی کوتاه‌مدت در ابعاد فضایی-کالبدی در سطوح مختلف شهر و روستا بوده از این رو ضرورت توجه همزمان به برنامه‌ریزی‌های روستایی در کنار توسعه فضایی شهرها مورد تأکید برنامه ریزان شهری و روستایی قرار گرفته است. این پژوهش باهدف بررسی تأثیرات پیوندهای روستا-شهری با تأکید بر تحولات اقتصادی در نواحی پیراشهری سنندج پرداخته است. به همین منظور فرضیه‌ای تحت عنوان نقش تأثیرات اقتصادی بر تحولات توسعه روابط شهر و روستای سنندج طرح گردید. به‌منظور پاسخگویی به فرضیه از روش پیمایشی استفاده‌شده و ۳۶۷ نفر مورد از افراد روستایی موردسنجش قرار گرفتند و پس از تعیین میانگین وزنی هریک از گویه‌ها، نتایج تحلیلی به‌صورت نقشه در فضای GIS ترسیم گردید. نتایج نشان داد روستاها در سایه تحولات اقتصادی، پیوسته در حال تغییر و تحول‌اند. این تغییرات اقتصادی در فضای کارکردی و کالبدی روستاها قابل‌مشاهده است. به‌طور کلی بررسی ساختار کارکرد اقتصادی روستاهای پیرامونی شهر سنندج متاثر از دو مؤلفه تعداد جمعیت و مسافت که خود تابعی از موقعیت اکولوژیکی روستاها می‌باشد. براین اساس روستاهای پیراشهری سنندج از نظر موقعیت کارکردی به چهار دسته تقسیم می‌گردند: اول روستاهایی که دارای هموار هستند به دلیل فاصله کم با شهر سنندج و بستر مناسب برای توسعه فضایی-مکانی، جاذب جمعیت مهاجرین کم‌درآمد است شامل روستاهای دوشان، قار، اساوله. دوم روستاهایی که در محورهای ارتباطی قرار دارند مانند صلوت آباد و سراب قامیش، موقعیت ممتاز ارتباطی روستای صلوت آباد سبب افزایش جمعیت شده هرچند از نظر موقعیت اکولوژیکی، کوهستانی و از نظر سیاسی مرکز دهستان است. اما موقعیت ارتباطی آن تا حدودی سایر عوامل طبیعی را کم‌رنگ‌تر کرده است. روستای سراب قامیش نیز در محور ارتباطی سنندج-سقر و در ۲ کیلومتری سد قشلاق قرار دارد. موقعیت کوهپایه، ارتباطی و نزدیکی به سد قشلاق طی دهه‌های اخیر سبب رونق

فضای اقتصادی و کالبدی شده و به دلیل چشم اندازه‌های طبیعی یک روستای گردشگری محسوب از این رو شهروندان سندجی معمولاً خانه‌های دوم خود را در اطراف این روستا می‌سازند. سوم روستاهای کوهستانی و کوهپایه‌ای که شرایط توسعه برای آن‌ها به مراتب به دلیل توپوگرافی سخت و ناهموار، مشکلات ارتباطی را ایجاد کرده همین عامل به نوبه خود در راندمان بهره‌وری و سرمایه‌گذاری کاسته از این رو با محدودیت‌های فضایی-کالبدی در سیمای اقتصاد ناکارآمد آن‌ها مشهود است. چهارم روستاهای پائین دست سد قشلاق که دارای خاک حاصلخیز و شرایط استفاده از سرریز آب سد قشلاق برای توسعه باغات خود دارند. مانند روستاهای باباریز و قلیان در شمال شرقی شهر سندج قرار دارند. این دو روستا از نظر تولیدات محصولات باغی در سطح شهرستان سندج در رتبه‌های اول در توت‌فرنگی، سیب، آلبالو، گیلاس و انگور می‌باشند.

نتایج تحلیلی از گویه‌ها نشان داد که ضریب تأثیر هریک از گویه‌ها بر ساختار کارکردی فضای روستاها یکسان نبوده از این رو مهم‌ترین گویه‌های تأثیرگذار شامل دسترسی به کالا و خدمات با میانگین وزنی ۳/۹۴، بورس‌بازی زمین اطراف روستاها با میانگین وزنی ۳/۸۸، گویه اشتغال‌زایی ۳/۷۹ و جریان سرمایه با میانگین وزنی ۳/۷۷ با بیشترین میانگین وزنی در میان سایر گویه‌ها داشته است. نتایج پژوهش با مطالعات طالشی و همکاران (۱۳۹۸) در بخش جریان کالا و خدمات، در بخش نقش خوابگاهی برخی روستاها با مطالعات جمشید زهی و قنبری (۱۳۹۹) در بخش مهاجرت پذیری با مطالعات کرمی و همکاران (۱۳۹۸) و در بخش مطالعات گردشگری روستاهای پیراشهری با مطالعات علی اکبری و همکاران (۱۳۹۶) همسو است.

منابع

- افراخته، حسن. ۱۳۹۹. فضاهای پیراشهری: الگوها، عوامل و پساایندها، مجله توسعه فضاهای پیراشهری، سال دوم، شماره اول: ۱۸-۱.
- افروغ، عماد. ۱۳۷۷. فضا و نابرابری اجتماعی، تهران، انتشارات دانشگاه تربیت مدرس.
- اداره کل راه و شهرسازی استان کردستان، واحد آمار و اطلاعات. ۱۳۹۹.
- دانشپور، زهره. ۱۳۸۵. تحلیل نابرابری فضایی در محیط پیراشهری، کوشش در استفاده از رهیافت برنامه‌ریزی و مدیریت راهبردی در تهران، نشریه هنرهای زیبا، شماره ۵: ۲۸-۱۴.
- کیایی، مریم. درویشی، یوسف. ۱۳۹۸. تحلیل پایداری اقتصادی-اجتماعی نواحی روستایی پیراشهری مورد شهرستان گمیشان، مجله اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال هشتم، شماره ۳: ۲۵۰-۲۲۷.
- سعیدی، عباس. ۱۳۹۰. روابط و پیوندهای روستایی-شهری در ایران، تهران، نشر مهر مینو.
- سعیدی، عباس. ۱۳۷۷. مبانی جغرافیای روستایی، تهران، انتشارات سمت.
- سعیدی، عباس. ۱۳۸۸. سطح‌بندی روستاهای کشور، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، تهران، معاونت عمران روستایی، چاپ اول.
- طالشی، مصطفی. حیدری، اسداله. ۱۳۹۶. موانع شکل‌گیری شبکه منطقه‌ای در فرآیند دگرگونی کالبدی-فضایی سکونتگاه‌های روستایی مورد: سکونتگاه‌های ناحیه هشترود- چاراویماق (آذربایجان شرقی)، فصلنامه برنامه‌ریزی کالبدی، دوره ۴، شماره ۴: ۱۱۴-۱۰۱.

- طالشی، مصطفی. عزیزپور، فرهاد. دولتی، غلام. ۱۳۹۸. تحلیل اثر جریان‌های فضایی در تحولات کالبدی-فضایی روستاهای پیراشهری مورد کلانشهر کرج دهستان تنکمان شمالی، فصلنامه مسکن و محیط روستا، شماره ۱۶۶: ۷۹-۹۸.
- خوبفکر برآبادی، حبیب‌الله. قریشی، صلاح‌الدین. ۱۳۹۱. پیوندهای روستایی-شهری زاهدان و توسعه نواحی روستایی (مطالعه موردی: شهرستان زاهدان، فصلنامه پژوهش‌های روستایی، دوره ۳ شماره ۱۱۹: ۹-۱۴۶).
- جمشیدزهی شه بخش، امید. قنبری، سیروس. ۱۳۹۹. خزش شهری و تحولات کالبدی-فضایی سکونتگاه‌های پیراشهر زاهدان، مجله توسعه فضاهای پیراشهری، سال دوم، شماره ۱: ۸۵-۱۰۴.
- قاسمی سیانی، محمد. نجفی، اسدالله. ۱۳۹۹. واکاوی تحولات کالبدی-ادراکی روستاهای پیراشهری مورد روستای مهرآباد شهرستان دماوند، مجله توسعه فضاهای پیراشهری، سال دوم، شماره اول: ۱۶۲-۱۴۳.
- جعفری، عباس. گیتاشناسی ایران. ج ۳، دایرةالمعارف جغرافیایی ایران، ج ۱، تهران: گیتاشناسی، ۱۳۷۹، ص ۷۲۷.
- حقیقی مطلق، زهرا. ۱۳۹۷. دگرگونی‌های ساختاری - کارکردی سکونتگاه‌های روستایی پیراشهری با تأکید بر پدیده خزش شهری. پایان‌نامه دوره کارشناسی ارشد رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده علوم زمین، دانشگاه شهید بهشتی. تهران
- علی‌اکبری، اسماعیل. طالشی، مصطفی. عذرا، عمادالدین. ۱۳۹۶. الگوی توسعه کالبدی یکپارچه شهر و پیرامون با استفاده از ظرفیت‌های گردشگری مناطق پیراشهری، مجله برنامه‌ریزی توسعه کالبدی، دوره ۲ شماره ۱: ۷۰-۵۵.
- کرمی، تاج‌الدین. زنگانه، احمد. میرزاده، حجت. ۱۳۹۸. فضاهای پیراشهری و جمعیت‌پذیری حوضه آبریز ارومیه، مجله توسعه فضاهای پیراشهری، دوره ۱ شماره ۱: ص ۸-۱.
- رضوانی، محمدرضا. ۱۳۹۱. تحلیل الگوهای روابط و مناسبات شهر و روستا در نواحی روستایی اطراف تهران، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیایی، سال ۳۴، شماره ۴۳: ۹۰-۸۱.
- صحنه، بهمن. سادین، حسین. نشاط، عبدالحمید. حمیدرضا، تلخایی. ۱۳۹۶. اثرات روابط شهر و روستا در تحولات اقتصادی و اجتماعی روستاهای آزادشهر، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال ششم، شماره ۳: ۱۲۱-۱۳۸.
- داگلاس، مابک. ۱۳۸۸. استراتژی ایجاد شبکه منطقه‌ای به منظور تقویت پیوندهای میان شهر و روستا، مترجم سوسن چاره‌جو، نشریه علوم اجتماعی شماره ۲۰: ۹۵-۸۶.
- مرکز آمار ایران. ۱۳۹۵. سرشماری جمعیت شهرستان سنندج.
- مرکز آمار ایران. ۱۳۹۰. سرشماری جمعیت شهرستان سنندج.
- محمدی، سعدی. مرادی، اسکندر. حسینی، شرمین. ۱۳۹۹. شناسایی و تحلیل اثرات خزش شهری بر وضعیت توسعه نواحی روستایی پیرامون (مورد روستاهای شهر مریوان)، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، سال بیستم. شماره ۵۶: ۷۴-۵۶.

- Audrey N. Clark, 1985, **Longman Dictionary of Geography**; human and physical, Longman
- Balchin P. N. & others, 1995, **Urban Land Economics and Public Policy**, fifthed, Mcmillan.
- Zhou Jizhe, Hou Quanhua. 2019. **Spatial Characteristics of Population Activities in Suburban Villages Based on Cellphone Signaling Analysis**, journal Sustainable, 11(7) pp2-19. <https://doi.org/10.3390/su11072159>.
- Hlaváček petr, Miroslav Kopáček, Lucie Horáčková. 2019. **Impact of Suburbanisation on Sustainable Development of Settlements in Suburban Spaces: Smart and New Solutions**, journal Sustainable, 11(24) pp2-18. <https://doi.org/10.3390/su11247182>.